

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: W poszukiwaniu wyznaczników kondycji psychospołecznej współczesnej młodzieży

Author: Jolanta Suchodolska

Citation style: Suchodolska Jolanta. (2008). W poszukiwaniu wyznaczników kondycji psychospołecznej współczesnej młodzieży. W: T. Lewowicki, B. Grabowska, A. Różańska (red.), "Socjalizacja i kształtowanie się tożsamości - problemy i sugestie rozwiązań : praca zbiorowa" (S. 248-258). Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek

Uznanie autorstwa - Bez utworów zależnych Polska - Ta licencja zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu zarówno w celach komercyjnych i niekomercyjnych, pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

W poszukiwaniu wyznaczników kondycji psychospołecznej współczesnej młodzieży

Nie jest podmiotem nawet wysoce intelektualnie rozwinięty człowiek, którego cele wynikają z przypisanej mu roli, (...), ale który wykazuje dyfuzję tożsamości.

K. Obuchowski¹

Życie człowieka osadzone jest nie w tym, co stałe i niezmienne, ale w warunkach nieustających zmian, dokonujących się – z jednej strony – w przestrzeni rozwojowej od dzieciństwa po dorosłość, z drugiej – pod wpływem dynamiki rozwoju cywilizacji i kultury, generującej zmiany warunków i standardów życia, zarówno tych indywidualnych, jak i społeczno-wspólnotowych. Wszystko to wyznacza sposób funkcjonowania jednostki, wyzwała w niej świadomość własnej odrębności i współdecyduje o postrzeganiu świata i strategiach radzenia sobie w nowych sytuacjach. Zespół takich cech składa się na potoczne rozumienie kondycji psychospołecznej.

Pojęcie kondycji w literaturze przedmiotu bywa rozumiane w wielu aspektach. W zależności od przyjętej perspektywy teoretycznej kondycja bywa odnoszona do samopoczucia i samooceny jednostki (kryterium psychiczne i społeczne), poczucia podmiotowości czy też pewnej ogólnej zdolności w zakresie rozpoznawania otaczającej rzeczywistości i własnego w niej miejsca. Powstaje zatem pytanie, jaki jest związek pomiędzy kondycją a tożsamością, a także interesujące wydaje się, czy dobra kondycja wzmacnia poczucie tożsamości otwartej?

W profilu poziomym tożsamości L. Witkowski wyodrębnia kondycję – traktując ją jako najogólniejszy stan jaźni człowieka i formę wnętrza jednostki. Tak rozumiana kondycja to poczucie tożsamości, polegające na wewnętrznej spójności i odrębności w ramach ukonstytuowanego bytu jednostki, która odnosi się refleksyjnie do siebie jako konkretnej autonomicznej jednostki². Tożsamość ta wyraża się w poczuciu „oswojenia z sobą”, „oczywistości własnych cech, (...), auto-

---

¹ K. Obuchowski, *Od przedmiotu do podmiotu*, Bydgoszcz 2001, Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej, s. 88.

² L. Witkowski, *Tożsamość i zmiana. Wstęp do epistemologicznej analizy kontekstów edukacyjnych*, Toruń 1988, UMK, s. 114.

koncepcji, a więc wiedzy na temat własnych charakterystyk i w specyficznym, rozpoznawalnym dla siebie i otoczenia społecznym zachowaniu³. Pojmowana w ten sposób tożsamość jest podstawą do ukształtowania się określonych założeń normatywnych, decydujących o sposobie postrzegania własnej osoby i Innych, przyczyniających się do inicjowania określonych zachowań społecznych. Wspomniana powyżej spójność może być odczuwana dwojako: – synchronicznie (jako stan powiązania elementów składowych „Ja”) i – diachronicznie (wyrażając odczucie ciągłości biograficznej). Kształtowanie zdolności odczuwania siebie i pozyskiwania społecznych informacji o sobie przebiega drogą trójbiegunową (trójwymiarową): – począwszy od poziomu samoobserwacji (postrzegania własnych zachowań) – poprzez akty interakcyjne w komunikacji z Innymi, po – elementy procesu identyfikacji introjekcyjnej, w której przypisujemy sobie lub odnajdujemy w sobie właściwości obserwowane u innych ludzi.

Pojęcie kondycji psychospołecznej pojawia się w wielu ujęciach teoretycznych, między innymi w – jak sadzę przydatnych w tym opracowaniu – koncepcjach R. Borowicza, T. Hejnickiej-Bezwińskiej, W. Kozłowskiego. Poniższy szkic teoretyczny pozwoli na przybliżenie jej głównych elementów konstytutywnych.

Zdaniem R. Borowicza, kondycja psychospołeczna jest specyficzną zdolnością do rozpoznawania otaczającej rzeczywistości i swojego w niej miejsca. W tym ujęciu wyznaczniki kondycji psychospołecznej mają także dwojaki charakter: – obiektywny, związany z pełnionymi przez młodzież rolami społecznymi i – subiektywny, wyznaczany poziomem zadowolenia z siebie oraz samoakceptacją. Analiza wyników badań prowadzonych na ten temat przez tego autora⁴ wskazuje na przykład na fakt, iż – globalnie – młodzież jest zadowolona z życia; młodzi ludzie deklarują silne poczucie sprawstwa, manifestujące się przeświadczeniem, że ich przyszłość zależy od nich samych. Obraz ten ulega jednak znacznemu zachwianiu, po wprowadzeniu konkretnych wymiarów oceny pod względem treści, tj.: zajmowana pozycja w ujęciu międzypokoleniowym, przeżycie pokoleniowe czy zadowolenie z kończącej aktualnie szkoły. Przejawia się to w postaci bardziej zróżnicowanych postaw i wzroście krytycyzmu. Wizje świata i swojego miejsca wyjaśniać można zatem przez pełnione przez młodzież role społeczne, zarówno w płaszczyźnie rodzinno-lokalnej i rówieśniczej, jak i instytucjonalno-kulturowej. Dąży ona do idealizacji, co powoduje, iż wizja ta ulega załamaniu,

---

³ J. Miluska, *Tożsamość społeczna – bariera czy pomoc w kształtowaniu pozytywnych relacji międzykulturowych?* [w:] T. Lewowicki, A. Szczurek-Boruta, E. Ogrodzka-Mazur (red.), *Teorie i modele badań międzykulturowych*, Cieszyn–Warszawa 2006, UŚ, WSP ZNP, s. 64.

⁴ W badaniach tych sytuacja obiektywna uwzględniała: oceny szkolne, rodzaj szkoły, pochodzenie społeczne, wykształcenie rodziców, miejsce zamieszkania; natomiast w sytuacji subiektywnej wzięto pod uwagę: ocenę swojego życia, odczuwane trudności, poczucie sprawstwa, wykształcenie rodziców, ocenę pozycji społecznej na tle rodziców oraz identyfikację z własną obraną drogą. Patrz R. Borowicz, *Współczesna młodzież – pola przedsiębiorczości oraz bezradności i bierności*, [w:] K. Przyszczypkowski, A. Zandecki (red.), *Edukacja i młodzież wobec społeczeństwa obywatelskiego*, Poznań–Toruń 1996, EDYTOR.

gdy dochodzi do sytuacji realnych więzi, związanych z miejscem w konkretnych strukturach⁵. Największe problemy związane są z własną tożsamością, samookreśleniem siebie i swojego miejsca w świecie, w relacjach z otoczeniem społecznym. W badaniach, o których mowa, trudno ocenić, które z czynników zdają się być decydujące, czy są to czynniki obiektywne, tj. poziom materialnego startu w dorosłe samodzielne życie, czy czynniki subiektywne, związane z autoidentyfikacją.

W badaniach T. Hejnickiej-Bezwińskiej kondycja rozpatrywana jest w dwóch perspektywach: – jako kondycja psychiczna i społeczna. Kondycja psychiczna ujmowana jest jako kontinuum od poczucia podmiotowości do poczucia alienacji; kondycję społeczną wyznaczają natomiast zachowania manifestujące się skalą pomiędzy zaangażowaniem społecznym a alienacją. Opisane powyżej poczucie podmiotowości jest określoną sytuacją psychiczną, oznaczającą aktualny stan i układ stosunków jednostki z otoczeniem, nie bez znaczenia dla jej życia, aktywności i rozwoju. Powoduje też obiektywne skutki społeczne; wyznacza hierarchię preferencji, decyduje o rodzaju podejmowanych zadań i jakości ich wykonania. Wyznacza również zakres uczestnictwa młodzieży w różnych płaszczyznach życia, wyrażający się poprzez zaangażowanie lub alienację. Sama alienacja natomiast manifestuje się poczuciem bezsilności, zniewolenia, bierności, trudności określenia wartości, celów i osobistych standardów.

Jeszcze szerzej interpretuje pojęcie kondycji psychospołecznej W. Kozłowski, traktując ją jako układ, konstrukcję właściwości psychicznych warunkujących dobre funkcjonowanie, a także realizację zadań. Za punkt wyjścia uznać można wszelkie dyspozycje i cechy zewnętrzne, umożliwiające zaspokajanie potrzeb jednostki i tym samym przygotowywanie jej do realizacji zadań, przyczyniających się do określonego poziomu poczucia zadowolenia, pewności siebie i poziomu samooceny. Lista cech konstytutywnych tak rozumianej kondycji psychicznej jest niezwykle bogata i różnorodna; obejmuje szeroki wachlarz zachowań, wśród których na uwagę zasługują przede wszystkim: samoocena, nastawienie na osobisty rozwój, ciekawość świata, zadaniowa reakcja w sytuacjach trudnych, siła ego, poczucie sensu, także lęk, introwersja, autoironia, postawa do zmian, tolerancja odmienności, autonomia moralna, otwartość umysłu, wewnętrzne poczucie kontroli oraz internalizacja wartości moralnych. Wymienione powyżej liczne kategorie pojęciowe pochodzą z różnych perspektyw teoretycznych, brak też ich uporządkowania ze względu na znaczenie czy hierarchię. Daje to jednak możliwość zestawiania kondycji z wybranymi zmiennymi. Na przykład, zestawienie W. Kozłowskiego, uwzględniające wykształcenie, proponuje ciąg przyczynowo-skutkowy obejmujący: – dyspozycje psychiczne, – kondycję psychiczną, – poziom zaspokajania potrzeb i realizacji zadań, – poziom kompetencji i wykształcenia oraz społeczne funkcjonowanie w obliczu zmian. Zastosowanie takiego zestawienia w analizach sytuacji życiowej młodych ludzi i odczuć z tym zwią-

---

⁵ R. Borowicz, K. Dzieńdziura, A. Nalaskowski (red.), *Młodość na rozdrożach*, Zielona Góra 1987, WSP, s. 23.

zanych pozwala na wstępne określenie w jakim zakresie poziom wykształcenia i kompetencji może determinować społeczne i zawodowe ich funkcjonowanie. Pozwala też dostrzec poziom realizacji owych zadań rozwojowych (indywidualnych i społecznych) poprzez poziom ich samopoczucia, zadowolenia i odczuwanej pewności siebie, a także poziom samooceny. W tym kontekście są to bowiem wybrane empiryczne wskaźniki diagnozowanej kondycji psychospołecznej, która ulegać może zmianom wraz ze zmianami zachodzącymi w rzeczywistości społecznej i koniecznością stawiania pytań nie tylko o to, kim się czujemy, ale – przede wszystkim – o to, dlaczego...?; kto i dlaczego ocenia swoją sytuację jako dobrą, a kto – jako złą?⁶

Analizując powyższe sposoby rozumienia kondycji psychospołecznej zauważa się, że kondycja – określana także jako poczucie tożsamości jednostki – rozumiana bywa zatem w ujęciu synchronicznym i diachronicznym, z akcentem na stronę psychiczną i społeczną; a czasami nawet w rozumieniu rozłącznym, w którym – w sferze psychicznej – bieguny kontinuum tworzą poczucie podmiotowości i poczucie alienacji lub jako konstelacja względnie stałych właściwości psychicznych, warunkujących dobre przystosowanie jednostki. W sferze społecznej natomiast – odnosi się najczęściej do obiektywnego stanu wyrażanego poprzez zaangażowanie lub alienację. Odnosząc jednak rozumienie kondycji do funkcjonowania w warunkach zmian społecznych i kulturowych, traktować ją można jako jeden z istotnych warunków przystosowania indywidualnego.

W tym opracowaniu centrum analiz uczyniono synchroniczne rozumienie kondycji psychospołecznej, w którym oznacza ona stan świadomości jednostki, wyrażający się poprzez system wartości, przekonań i odczuć dotyczących siebie jako niepowtarzalnej jednostki, a także świata i własnego w nim miejsca. Tak rozumiana kondycja psychospołeczna ujawnia związek z przedświadomą teorią rzeczywistości w przeżyciowej teorii „Ja” S. Epstein⁷, zgodnie z którą „dla funkcjonowania w złożonym świecie swojej rzeczywistości ludzie muszą organizować własne doświadczenia w ramach ukrytej bądź przedświadomej teorii rzeczywistości, na którą składa się teoria „Ja” i teoria świata”⁸. Najbardziej podstawowe przekonania w tej teorii nazywane są aksjomatami. Część z nich to opisowe przekonania na temat „Ja” i świata, pozostałe aksjomaty natomiast to przekonania motywacyjne, wskazujące co należy zrobić, by osiągnąć swoje cele, zbliżyć się do tego, czego się pragnie i uniknąć tego, czego się obawiamy lub uważamy za niepożądane. Przedświadoma teoria rzeczywistości stanowi istotną część oso-

⁶ Szybko zmieniająca się rzeczywistość wymusza niejako odchodzenie od pytania kontekstowego na rzecz pytań gradacyjnych (także dynamicznych) dynamicznych tożsamość. Szerzej na ten temat: B. Misztal, *Teoria socjologiczna a praktyka społeczna*, Kraków 2000, Universitas.

⁷ S. Epstein, *Wartości z perspektywy poznawczo-przeżyciowej teorii „ja”*, [w:] J. Reykowski, N. Eisenberg, E. Staub (red.), *Indywidualne i społeczne wyznaczniki wartościowania*, Wrocław 1990, PAN IP, s. 14–15.

⁸ Tamże, s. 15.

bowości, pozostałą część – reakcje uwarunkowane biologicznie i świadome przekonania rozwinięte w sferze intelektualnej. Ta osobista teoria rzeczywistości decyduje o tym, jaki sens nadajemy automatycznie naszemu doświadczeniu, i jak automatycznie reagujemy na świat.

Przywołując poznawczo-przeżyciową teorię „Ja” i zestawiając ją z proponowaną definicją kondycji psychospołecznej można zauważyć, iż teoria ta odnosi się właśnie do odczuć dotyczących siebie jako indywidualności oraz relacji ze światem i postrzegania własnego w nim miejsca. Miejsce to w środowisku społeczno-rozwojowym kształtuje się w przestrzeni życia jako specyficzne i niepowtarzalne ze względu na skutki swojego socjalizacyjnego oddziaływania na młodego człowieka. Ze względu na swoją nieustającą i niekontrolowaną interaktywność wyznacza specyficzne konteksty rozwoju indywidualnego, warunki do rozwoju niepowtarzalności i autentyczności osoby. Kontekstualny model rozwoju zakłada bowiem trwający przez całe życie proces interakcji pomiędzy człowiekiem i jego organizmem a społecznym środowiskiem. Jednostka urzeczywistnia się w procesach nieustającej konfrontacji z otoczeniem i próbach jego opanowania. Pomimo, iż następujące po sobie kolejne konteksty wyznaczają ramy jej zachowania, również w zakresie społecznych oraz indywidualnych ograniczeń, dokonuje ona mniej lub bardziej uświadomionych wyborów sytuacji, relacji czy wartości. Wybiera także odpowiednie środki dla osiągnięcia swoich celów, uwzględniając fakt, że wielokrotnie skutki podjętych działań zmieniają kontekstualne warunki jej własnej aktywności. Pomimo, iż rozwój w tym ujęciu nie jest procesem ukierunkowanym, to swoistym sprawdzianem jego prawidłowego przebiegu jest nabycie przez jednostkę zarówno zdolności do autonomicznego działania w środowisku społecznym i kulturowym, jak również ukształtowanie własnej tożsamości.

Dla młodych ludzi są to podstawowe zadania rozwojowe. Tożsamość jest czymś, co trzeba dopiero zbudować; jest dynamicznym konstruktem zbudowanym z samowiedzy, na który składa się samodefinicja „Ja” weryfikowana w różnych sytuacjach społecznych. Możliwość budowania własnej tożsamości jest – można powiedzieć – fenomenem „naszych czasów”, w przeciwieństwie do okresu, kiedy tożsamość związana była niejako wyłącznie z kwestią dziedziczenia⁹. Nie wyklucza to jednak faktu trudności, które mogą się pojawić w trakcie jej długotrwałego budowania, zwłaszcza tych, które wystąpić mogą w okresie moratorium. Kształtowanie się tożsamości współczesnego młodego pokolenia dynamizowane jest bowiem nieustająco przez żywiołowo postępujące procesy zwiększającej się współzależności między wciąż nowymi kontekstami procesu wychowania i socjalizacji.

Charakteryzując proces budowania tożsamości, zauważa się, że bywa on procesem realistycznym i prostszym w warunkach względnie stabilnych, niczym niezakłóconych lub zmieniających się w określonym znanym bądź możliwym do określenia kierunku. Jednak w okresach zmian społeczno-gospodarczych, wzro-

---

⁹ J. Nikitorowicz, *Kreowanie tożsamości dziecka. Wyzwania edukacji międzykulturowej*, Gdańsk 2005, GWP, s. 85.

stu bezrobocia, migracji zarobkowych i innych zjawisk mezo- i makrospołecznych jest to kwestia niełatwa do ustalenia. Uważa się nawet, że – w przeciwieństwie do młodzieży (licealistów) końca lata 90.¹⁰ – dzisiejsza młodzież jest bardziej niepewna swojego miejsca w świecie, swoich szans i wykorzystania możliwości; coraz częściej i liczniej decyduje się na wyjazd za granicę, głównie do Irlandii, Anglii, Stanów Zjednoczonych. Stan ten spowodowany jest brakiem pracy na lokalnym rynku, bądź wizją niskiego uposażenia czy też obawą przed brakiem odpowiedniej, oczekiwanej gratyfikacji i satysfakcji z wykonywanej przyszłej pracy, pomimo wysokich kwalifikacji zawodowych. Z drugiej jednak strony – może też być przejawem poszukiwania szansy dla siebie i rozwoju własnej zaradności, sprawdzenia się w nowych warunkach kulturowych, zweryfikowania poziomu własnych umiejętności i kompetencji językowych i umiejętności ich odnoszenia w kulturowo obcym środowisku.

Dodatkowe czynniki zakłócające komfort psychiczny młodych ludzi osadzone są w dwóch kontekstach: psychospołecznym i instytucjonalno-kulturowym. Zagrożenia tego etapu rozwojowego związane są zwłaszcza z: – uruchomieniem mechanizmów obronnych w celu ochrony przed dyskomfortem wynikającym z poczucia niepewności wobec siebie samego i –ochroną przed niepewnością związaną z własną przyszłością w sytuacji dokonywania zasadniczych wyborów życiowych, dotyczących poziomu wykształcenia, statusu społecznego i innych ważnych spraw życiowych. Im więcej niepewności dotyczących samego siebie, tym silniejsza kontrola zewnętrzna i wewnętrzna w sytuacjach nowych i trudnych, w warunkach mniej stabilnych i trwałych.

Ważne wydaje się w tym miejscu pytanie dotyczące sposobu postrzegania przez młodzież otaczającego świata i relacji z nim; także tego, w jakim zakresie (obszarach) traktuje ów świat społeczny jako bezpieczny, dający możliwości podmiotowego w nim uczestnictwa, a w jakim postrzega go jako niedostępny czy narzucający zunifikowaną kulturę?¹¹ Powyższe pytania zawierają w sobie treści dotyczące umiejscowienia poczucia kontroli, które sytuuje się w bliskości terminu, jakim jest indywidualizacja i odnosi się do tej części definicji kondycji psychospołecznej, w której mowa o poczuciu siebie i przekonaniach dotyczących siebie, swojego działania oraz jego motywów. Podobne odniesienia terminologiczne i znaczeniowe odnaleźć można w założeniach podejmowanych badań empirycznych, proponowanych między innymi przez M. Marody¹², która przeciwstawia

¹⁰ Badania H. Świdry-Ziemby wskazują, że młodzież końca lat 90. czuła się elitą w stosunku do pozostałej części młodzieży. Por. H. Świdra-Ziemba, *Ta dzisiejsza młodzież*, „Gazeta Wyborcza – Magazyn” 1998, nr 46; H. Świdra-Ziemba (red.), *Wartości egzystencjalne młodzieży lat dziewięćdziesiątych*, Warszawa 1995, ISNS UW.

¹¹ Por. R. Leppert, *Młodzież – świat przeżywany i tożsamość. Studia empiryczne nad bydgoskimi licealistami*, Kraków 2002, „Impuls”.

¹² M. Marody, *Kapitał psychologiczny: bezradności i poczucie kontroli nad własnym życiem*, [w:] A. Giza-Poleszczuk, M. Marody, A. Rychard (red.), *Strategie i system. Polacy w obliczu zmiany społecznej*, Warszawa 2000, PAN.

poczucie kontroli – poczuciu bezsilności (bezzadności), traktując obie kategorie jako wyznaczniki kondycji, w których decydującą rolę odgrywają indywidualne doświadczenia, także porażki i sukcesy. Odczuwanie swojej kondycji – także zatem wskaźnik poczucia kontroli – w sposób istotny wpływa na nasze postawy i działania podejmowane zwłaszcza w sytuacjach nowych i trudnych dla jednostki¹³, a więc tych, które wymagają nowych sposobów zachowania. Właśnie w takich sytuacjach w zmianie sposobów zachowania lub ich modyfikacji, w zależności od stopnia trudności, znaczącą rolę odgrywa samoocena i poczucie umiejscowienia kontroli u młodzieży¹⁴. Wyniki prowadzonych na ten temat badań wskazują, że im wyższa samoocena i silniejsze przekonanie o własnych możliwościach kontroli zdarzeń w otoczeniu i własnego w nim miejsca, tym większe zaangażowanie i nasilenie strategii zaradczych i zadaniowych¹⁵.

W obliczu akcentowanych problemów warto zauważyć, że współczesny młody człowiek staje przed znacznie poważniejszymi trudnościami związanymi z wyjściem z fazy identyfikacji i przejściem do następnej, niż w czasach, gdy kultura sprzyjała motywacji do przyspieszenia dorosłości. Obecnie sam musi poszukiwać konstruktywnego rozwiązania problemu, gdyż „popkultura, popnauka i popsztuka blokują motywację przejścia ku dojrzałości”¹⁶. Cywilizacja możliwości nie jest przez młodzież postrzegana jako szansa autokreacji i podmiotowej wolności, ale jako „rzeczywistość dezorientującego nadmiaru, wywołująca uczucie przesytu i dezorientacji”¹⁷, a także wyrastających z nich trudności. Bezkierunkowość przynosi poczucie wolności absolutnej, która – w sensie podmiotowym – staje się równoznaczna z odczuwaną przez młodzież pustką. Czuje się ona niejako „wrzucona” do nowego świata, odnosząc jednocześnie wrażenie, że mimo nieskończonych możliwości, wolność dzisiejszego człowieka jest pozorna. Nadmiar bodźców niejednokrotnie sprawia, że młodzi ludzie stają się niewolnika-

---

¹³ Por. m.in.: M. Tyszkowa, *Zachowanie się dzieci w sytuacjach trudnych*, Warszawa 1986, PWN; J. Strelau, *Psychologia*, Gdańsk 2000, GWP; W. Wosińska, *Psychologia życia społecznego*, Gdańsk 2004, GWP.

¹⁴ Szerzej o samoocenie między innymi: D. Borecka-Biernat, *Strategie radzenia sobie młodzieży w trudnych sytuacjach społecznych. Psychologiczne uwarunkowania*, Wrocław 2006, UW, s. 79–92; D. Borecka-Biernat, K. Węglowska-Rzepa (red.), *Zachowanie młodzieży w sytuacji kontaktu społecznego*, Wrocław 2000, UW.

¹⁵ Z badań prowadzonych na ten temat przez D. Borecką-Biernat jednoznacznie wynika, że w nowych (i trudnych) sytuacjach społecznych młodzież o wewnętrznym poczuciu kontroli częściej ujawnia strategię zadaniową radzenia sobie, natomiast młodzież o zewnętrznym poczuciu kontroli – strategię obrony radzenia sobie. Por. D. Borecka-Biernat, *Strategie radzenia sobie młodzieży w trudnych sytuacjach społecznych. Psychologiczne uwarunkowania*, cyt. wyd.

¹⁶ K. Obuchowski, *Galaktyka potrzeb człowieka*, Poznań 2000, Zysk i S-ka Wydawnictwo, s. 304–305.

¹⁷ H. Świda-Ziemia, *Młodzi w nowym świecie*, Warszawa 2004, Wyd. Literackie, s. 19.

mi kultury masowej, ulegają sensualnemu światu i temu, co łatwe w odbiorze¹⁸. Wobec takich bodźców odczuwają psychiczną bierność. Nowoczesność – choć stwarza pewne możliwości bez barier i drogowskazów – mentalnie może obezwładniać, zwłaszcza człowieka młodego, który pozbawiony fundamentów dla budowy tożsamości i poczucia zakorzenienia, w takim świecie traci zdolność dokonywania podmiotowych wyborów¹⁹.

W tym miejscu pojawia się zatem także pytanie o wybrane elementy kondycji młodzieży studiującej, z uwzględnieniem złożonych uwarunkowań psychospołecznych, spośród których na uwagę zasługuje w szczególności jej płeć²⁰, wiek i związane z nim odroczenie procesu wejścia w dorosłość i samodzielność – narażone w tym okresie rozwojowym – na ryzyko doświadczenia kryzysu.

W obliczu tak postawionych problemów warto zatem skupić uwagę na takich aspektach empirycznych jak: – poczucie zmian i związanych z nimi parametrów samopoczucia i samooceny (np. poziomu dezorientacji i tymczasowości) oraz – poczucie trudności autoidentyfikacyjnych współczesnej młodzieży. Charakterystyczne jest dla niej to, że w autocharakterystyce generacyjnej współczesna młodzież nie uważa się wcale za pokolenie²¹, a jej podstawą nie są ani jej postawy, ani światopogląd, ani normy czy przeżyte podmiotowo doświadczenie historyczne (pokoleniowe), ale zewnętrzne właściwości kultury i cywilizacji, w które musi ona wejść, konfrontując się z zalewem informacji, mnogością wirtualnych możliwości, permissywnym społecznym pokolenia dorosłych i nieograniczoną możliwością jednostkowych i niejednokrotnie trudnych wyborów życiowych.

Wyniki badań dotyczące współczesnej młodzieży bardzo często wskazują na postrzegane przez nią samą zagrożenia dla rozwoju indywidualnego, podmiotowości i tożsamości. Na ogół są to: niebezpieczeństwo makrokulturowego zniewolenia, przeładowanie „ofensywą masowej kultury”²², dominacja mediów – generujących narastającą falę postrzeganej przemocy, cynizm przy jednoczes-

---

¹⁸ Takie wnioski wysuwa autorka na podstawie analiz wyników badań przeprowadzonych wśród młodzieży licealnej, studentów i młodych menadżerów w latach 1998–2004. Tamże, s.19–20.

¹⁹ Potwierdzeniem takich odczuć są liczne wypowiedzi zebrane w wyżej wymienionych badaniach opisywanych przez H. Świdę-Ziembę. Oto jedna z wypowiedzi: „Nazwano nas pokoleniem X, i może faktycznie trudno nas rozpoznać. Schowani za maskami, boimy się spojrzeć w oczy rówieśnika by nie zobaczyć, że jesteśmy za niego odpowiedzialni. Chowamy się „pod przymrużeniem oka” – taki jest wyraz naszego pokolenia”. Tamże, s. 22.

²⁰ W okresie dorastania (zwłaszcza we wczesnej jego fazie) płeć różnicuje poczucie umiejscowienia kontroli badanych. Zróżnicowanie takie spowodowane jest odmiennymi właściwościami psychofizycznymi obu płci w tym wieku rozwojowym oraz różnicą w specyfice ról społecznych, w które wchodzi dziewczęta i chłopcy.

²¹ Wyróżnikiem młodzieży nie jest poczucie odrębności pokoleniowej, ale wręcz demonstracyjna negacja własnej pokoleniowości. Por. H. Świada-Ziemia, *Młodzi w nowym świecie*, s. 16, 33.

²² Tamże, s. 24.

nym braku romantyzmu, dewaluacja wartości moralnych oraz dominacja pieniądza. Wśród elementów autocharakterystyki młodzieży dostrzec można sygnały, świadczące o istnieniu kategorii „braku czegoś” – najczęściej braku więzi i obecności integrujących wartości pokoleniowych, które łączą ludzi w duchu jakiejś ważnej idei. Obraz ten, wielokrotnie nakreślany przez badaczy kwestii młodzieżowych, znajduje swoje odzwierciedlenie także w poglądach studiującej młodzieży cieszyńskiej²³. Ale dostrzega się też inne ciekawe zjawisko – obok dość jednolitego obrazu pokolenia stłamszonego przez ponowoczesną cywilizację i wystawionego na próbę konkurencji – w mentalności młodych rysuje się dostrzeganie walorów różnorodności, bogactwa odmienności w sposobach funkcjonowania, stylu bycia, indywidualności wyrosłej na tle pluralistycznego świata, noszącej w sobie znamiona czy tendencji podmiotowo-kreatywne. Nawet tę studiującą młodzież charakteryzuje przecież duże zróżnicowanie, zarówno pod względem podziałów ekonomicznych i standardów życia, podzielanych autorytetów, preferowanych wartości, dostępnych możliwości, jak i wyboru postaw życiowych i sposobów ich realizacji. Zdaje ona sobie sprawę z tych indywidualnych i społecznych uwarunkowań; szanuje je też u innych. Ten postrzegany pluralizm jest jednym z wyznaczników opisywanego coraz częściej w literaturze socjologicznej pokolenia X²⁴, a dualizm postrzegania – prawdopodobnie – domeną okresu adolescencji, który jeszcze trwa. Nie dziwi zatem, że mechanizmy kontroli zewnętrznej i wewnętrznej kształtują się niczym filtr, zmieniający kolor i przepustowość w sposób selektywny w zależności od emocjonalnego nastawienia i sposobu postrzegania otaczającego otoczenia oraz form uczestnictwa w nim.

Analiza wyników prowadzonych przez autorkę badań empirycznych, realizowanych w niewielkiej grupie studentów, dotyczących siebie samych oraz wizji świata i swojego w nim miejsca, a zatem – oceny swojego życia, identyfikacji z wybraną drogą, odczuwanych trudności w zakresie pełnienia roli społecznej, poczucia sprawstwa i poziomu zadowolenia z siebie i obranej drogi życiowej), wskazuje pewne tendencje, które uogólnić można w postaci kilku wniosków.

W zakresie kondycji psychicznej młodych ludzi zauważa się dużą dojrzałość w budowaniu własnej zaradności sytuacyjno-zadaniowej. Świadczą o tym liczne wypowiedzi na temat twórczych sposobów poszukiwania informacji, poszukiwania pracy²⁵, strategii radzenia sobie z docieraniem do ciekawych ofert dla siebie, pozwalających na rozwój własnej twórczości, przedsiębiorczości, a także stopnio-

²³ W ramach prowadzonego przedmiotu z zakresu rozwoju psychospołecznego i tożsamości młodzieży z obszarów zróżnicowanych kulturowo, badaniami objęto ogółem 75 studentów III roku pedagogiki. Studenci mieli określić swoją tożsamość, scharakteryzować aktualne swoje miejsce i odczucia z tym związane, drogę licznych wyborów, jakich dokonali w ostatnich latach i określić czy są z nich zadowoleni.

²⁴ W. Wrzesień, *Jednostka – rodzina – pokolenie. Studium relacji międzypokoleniowych w rodzinie*, Poznań 2003, UAM, s. 56–57.

²⁵ Ponad połowa badanych studentów III roku podejmuje pracę; najczęściej są to zajęcia w zakresie opieki nad dziećmi i osobami starszymi – na przykład w zamian za mieszka-

we osiągnięcie samodzielności. Przykładem takich zachowań jest podejmowanie edukacji w zakresie dodatkowej specjalności bądź drugiego kierunku studiów²⁶. Pomimo, iż nie zawsze – jak piszą – są z siebie zadowoleni, drażni ich duża konkurencyjność, brak stabilnych perspektyw i niejasne „zasady gry” na rynku pracy; pomimo, iż nie zawsze potrafią adekwatnie określić swoje cele i wartości – w sposób aktywny traktują własny rozwój. Jest on kwestią priorytetową, w której nie ma miejsca na bierność, poczucie bezsilności czy ubezwłasnowolnienia. Nawet wspomniane wyjazdy zagranicę – w przypadku młodzieży studiującej – mogą służyć za świadectwo zaradności i poszukiwanie lepszego startu do wykorzystania własnych możliwości. Jednym z motywatorów do takich działań mogą być między innymi style wychowania w rodzinie i internalizacja wartości indywidualnych najbliższego środowiska. Młodzież ta nie ma poczucia alienacji, które charakteryzuje poczucie anomii, bezsensu, bezradności, samowyołcowania czy osamotnienia. Pomimo, iż współczesny skomercjalizowany świat działa czasami drażniąco i budzi niepokój w tym, do czego zmierza²⁷, badana młodzież wykazuje raczej potrzebę twórczego poszukiwania – wchodzenia w coraz szersze kręgi osób, które pomogą osiągnąć lepszy start, które nauczą radzić sobie z mnogością informacji, pokażą – na własnym przykładzie – wypracowane sposoby i strategie osiągania sukcesu. Stawiają zatem na rozwój własnej podmiotowości i zaangażowania.

Generalnie, zauważa się też, że młodzież lubi siebie, czuje się ze sobą dobrze, ale odczuwa niedosyt autorytetów. Może właśnie dlatego tak licznie i chętnie skupia się wokół nieformalnych grup społecznych, takich jak grupy „wzajemnego wsparcia”, grupy wyznaniowe (w tym oazowe) czy wolontariat. Można zatem powiedzieć, że kondycja społeczna przejawia się więc w realizowanej potrzebie poczucia zaangażowania, zarówno w sferze budowania własnej, autonomicznej drogi, jak i pomocy innym.

Obawy młodych ludzi dotyczą głównie startu w samodzielność, zadowolenia z obranej drogi zawodowej po ukończeniu edukacji, są czymś naturalnym, co w sposób szczególny jest formą weryfikacji osobistych standardów, preferowanych i realizowanych wartości, planów na przyszłość. Młodzi ludzie wydają się być zadowoleni z temporalnego miejsca, w którym są – doświadczając przyjemności zdobywania wiedzy, ale przede wszystkim poszerzania swoich mentalnych horyzontów we własnej grupie społecznej, w której czują się bezpiecznie, w której rysuje się pewne podobieństwo odczuć i doznań dotyczących swojego aktualnego miejsca na ziemi. Można sądzić, iż fakt ten potwierdza autentyczną odczu-

---

nie, a także działalność w stowarzyszeniach i w zakresie wolontariatu. Wybór ten uwarunkowany jest – jak się wydaje – przede wszystkim płcią oraz wybraną specjalnością.

²⁶ Są to uczelnie w Bielsku-Białej, na Śląsku, a także stworzone nowe miejsca edukacji w miejscu zamieszkania.

²⁷ Studenci obawiają się czy poradzą sobie z osiągnięciem swoich celów; nie ze zdobyciem wykształcenia (bo tą drogę już realizują), ale ze znalezieniem dobrej, satysfakcjonującej pod wieloma względami pracy. Wykształcenie i praca zajmują bowiem nadal wiodące miejsce w hierarchii wartości badanych.

waną (na poziomie emocjonalnym i zadaniowym) przynależność do grupy, która – używając jej własnego języka – uważa siebie za quasi-pokoleniową.

Analizując wybrane elementy kondycji psychospołecznej młodzieży, powiązane tutaj niejako z poczuciem tożsamości, zaryzykować można stwierdzenie, że wyższa kondycja nie tylko sprzyja rozwojowi zachowań autokreacyjnych w obszarze samowiedzy, pełnionych ról społecznych, zadowolenia i życiowej zaradności, ale także pokonywaniu barier socjalizacyjnych i kulturowych. Zauważa się też, że w sposób permanentny wspomaga proces kreowania tożsamości otwartej – otwartej na nowe doświadczenia, relacje, pokonywanie stereotypów myślenia i działania oraz doświadczanie nowych, złożonych płaszczyzn przynależności.

Z uwagi na to, iż badania, o których mowa, miały charakter swobodnych wypowiedzi ze wskazaniem tylko pewnych kategorii opisu (forma autocharakterystyk), nie koncentrowano się na uchwyceniu żadnych cech demograficznych, wskazujących na miejsce pochodzenie, prestiż społeczny rodziny czy poziom wykształcenia rodziców. Trudno zatem wskazać na inne społeczne czy międzygeneracyjne wyznaczniki tych wybranych elementów kondycji. Zebrane i zaprezentowane dane mają charakter bardzo ogólny, stanowią zatem jedynie punkty osiowe w opisie tych spraw, w odniesieniu do wybranej w sposób celowy grupy generacyjnej.

Z całą pewnością dużym pożytkiem dla takich uogólnionych analiz będzie – w przyszłości – uwzględnienie szerszych parametrów opisu uwarunkowań zarysowanych kwestii samodefinicji i samopoczucia badanej grupy młodzieży.

Summary

In search for the markers of psycho-social condition of contemporary youth

The authoress focuses on theoretical analyzing the constitutive elements of psycho-social condition of contemporary youth, as well as on indicating its major empirical markers.

The results of the research into this issue indicate that the higher the self-esteem and the belief in one's own ability to control events in the environment (and one's own place in it) are, the stronger engagement occurs, and resourceful and task strategies appear more frequently. In the field of the young's mental condition, a lot of maturity can be observed in creating their own resourcefulness in situations and tasks. This can be confirmed by numerous responses concerning: creative ways of searching for information, searching for work, strategies in managing interesting offers which allow to develop one's own creation, entrepreneurship, and the gradual acquisition of independence. The fears young people experience concern their start into independence and the satisfaction from the career they have chosen after leaving school. They are natural phenomena – a kind of verification of personal standards, preferred and implemented values, and the plans for the future. Young people declare satisfaction from their temporal location - they experience the pleasure of acquiring knowledge, and most of all, the pleasure of broadening their mental horizons in their own social group, with which they identify and in which they feel safe.

Translated by Agata Cienciała